Λέων ΣΤ΄ ὁ Σοφός (886-912)
Σκοπὸς ποινῆς: ἀναλογία, ἀνταπόδοση, ψυχικὴ ἱκανοποίηση θύματος

Ν.105 Λέοντος Ϛ΄:
Καλῶς θεσπίζουν οἱ νόμοι κυρώσεις καὶ ποινές, ἐπειδὴ αὐτὸ ἀποκαθιστᾶ τὴν τάξη καὶ σὲ ὅσους ῥέπουν πρὸς τὸ κακὸ ἀναστέλλει, ἔστω καὶ παρὰ τὴν θέλησή τους, τὴν τάση γιὰ φαῦλες πράξεις. Καλῶς ὅμως [ἔχει τὸ πρᾶγμα], ὅταν ἡ τιμωρία διατηρῇ **τὴν φιλανθρωπία** ποὺ ἁρμόζει στοὺς νόμους καὶ δὲν φαίνεται νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ αὐτήν, **οὔτε ἐπιδεικνύει τὴν πιὸ σκληρὴ διάθεση** μὲ τὸ πρόσχημα νὰ συνετίσῃ. Ἐπειδὴ καὶ ὁ πατέρας, ἐνόσῳ μὲν τιμωρεῖ μὲ σπλαγχνικὸ τρόπο τὸ παιδὶ ποὺ ἔφταιξε, εἶναι ἀξιέπαινος τόσο γιὰ τὴν προνοητικότητά του ὅσο καὶ γιὰ τὴν τιμωρία, ὅταν ὅμως, ἀποβάλλοντας τὰ πατρικὰ αἰσθήματα, τιμωρῇ τὸ παιδὶ ὄχι μὲ τὸ μέτρο τῆς πατρικῆς φιλευσπλαγχνίας, ἀλλὰ μὲ τὸν πιὸ σκληρὸ τρόπο, δὲν διορθώνει πατρικὰ καὶ κανεὶς δὲν θὰ βρεθεῖ νὰ ἐγκρίνῃ τὴν σκληρότητά του. Ἂν λοιπὸν οἱ νόμοι εἶναι στ᾽ ἀλήθεια πατέρες – καὶ εἶναι πράγματι – ἔπεται ὅτι πρέπει αὐτοὶ **νὰ καθορίζουν τὶς ποινὲς κατὰ λόγον τῶν παραπτωμάτων** καὶ νὰ μὴ ἐπιβαρύνουν μὲ βαναυσότητα τὴν τιμωρία πέρα ἀπὸ **ὅσο ἐπιτρέπει ἡ βαρύτητα τῆς πράξεως**. Ποῦ βρίσκεται δὲ ὁ παιδαγωγικὸς χαρακτῆρας τοῦ νόμου, ποῦ εἶναι ἡ προσδοκώμενη ἴαση, ὅταν τιμωρῆται μὲ θανατικὴ ποινὴ κάποιος ποὺ δὲν ἔχει ἀποδειχθεῖ ὑπαίτιος γιὰ τὸν θάνατο ἄλλου; Καὶ ὅσοι μὲν ὑπηρετοῦν τὴν **ἰατρικὴ** δὲν λαμβάνουν ἀπὸ σκαιότητα τὴν ἀπόφαση νὰ προβοῦν σὲ ἀκρωτηριασμὸ τῶν μελῶν [τοῦ σώματος], ὁ δὲ νόμος ποὺ ἐπαγγέλλεται αἰσθήματα συμπαθείας ἀσυγκρίτως μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν ἰατρική – αὐτὴ μὲν ἔχει ὡς σκοπὸ νὰ θεραπεύῃ τὰ σώματα, ἐνῷ **οἱ νόμοι παρέχουν τὶς εὐεργεσίες τους τόσο στὶς ψυχὲς ὅσο καὶ στὰ σώματα** – θὰ ἐπιδείξει τόση ὠμότητα ἀπέναντι σὲ αὐτούς ποὺ προτίθεται νὰ θεραπεύσῃ;
(μτφρ. Τρωϊάνου)

Ν.92 Λέοντος Ϛ΄:
«…ἀφοῦ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀποκαταστήσωμε τὴν ἀπώλεια τῶν ὀφθαλμῶν του σὲ ἐκεῖνον ποὺ τοὺς ἔχασε, σκέφθηκα ὅτι δὲν πρέπει νὰ βυθίσωμε τὸν ἔνοχο στὸ ἴδιο σκοτάδι, μολονότι θὰ ἦταν δίκαιο νὰ ὑποστῇ καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιο κακό, ἀλλὰ νὰ καθοριστῇ **ἡ ἀνταπόδοση τῆς πράξεως** μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε ὄχι μόνο ὁ δράστης νὰ φέρῃ τὰ σημάδια τῆς τιμωρίας ἀλλὰ καὶ τὸ θῦμα μέσα στὴν τόση δυστυχία του καὶ στὸ βαθὺ σκοτάδι νὰ ἔχῃ **κάποια παρηγοριὰ** ἀπὸ τὸν πόνο ἐκείνου ποὺ τὸν τύφλωσε…»
(μτφρ. Τρωϊάνου)

Σπύρος Ν. Τρωιάνος

ΟΙ ΝΕΑΡΕΣ

ΛΕΟΝΤΟΣ Ϛ' ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ

Προλεγόμενα, κείμενο,
απόδοση στη νεοελληνική, ευρετήρια και επίμετρο

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

ο νόμος [: *Πανδέκτης* 25.7.1-5] που επιτρέπει σε όσους είναι αδιάντροποι να διατηρούν επαίσχυντες σχέσεις με παλλακίδες.

Ούτε αυτό το λάθος του νομοθέτη θα αφήσουμε όμως να ταπεινώνει το πολίτευμά μας, αλλά στον μεν [νόμο] επιβάλλουμε διηνεκή σιγή, σύμφωνα δε με τις εντολές που αρμόζουν στους Χριστιανούς, απαγορεύουμε μια τέτοια προσβολή όχι μόνο της πίστης, αλλά και της φύσης. Γιατί, κατά το χωρίο της Γραφής [: *Παροιμίαι* 5,15], αν έχεις δική σου πηγή, οφείλεις να αντλείς με σωφροσύνη από ό,τι σου ανήκει — εσύ, λοιπόν, που έχεις τη δυνατότητα να πίνεις καθαρό νερό, προτιμάς τον βόρβορο; —, αλλά και αν δεν υπάρχει [πηγή], δεν απαγορεύεται η απόκτησή της. Δεν είναι δα δύσκολο να βρει κανείς τη σύντροφο του βίου [του].

Νεαρά 92

Ο ίδιος αυτοκράτωρ προς τον ίδιο Στυλιανό.

Περί αυτού που τύφλωσε [άλλον] εκουσίως.

Δικάζοντας έναν άνθρωπο που [επάνω σε καβγά] βιαιοπράγησε και έβγαλε με τα χέρια του τα μάτια του ήδη αντιδίκου του, εκδώσαμε απόφαση διαφορετική από αυτά που προέβλεπαν οι παλαιοί νόμοι [: *Εισηγήσεις* 4.4.7 και 9], δεν μας πέρασε ωστόσο από τον νου να προσδώσουμε σε αυτή την απόφαση νομοθετικό κύρος. Αν κρίναμε, όπως κρίναμε, είναι επειδή συμπονέσαμε [το θύμα] εξαιτίας αυτής της συμφοράς, και αφού δεν ήταν δυνατόν να αποκαταστήσουμε την απώλεια των οφθαλμών του σε εκείνον που τους έχασε, σκέφθηκα ότι δεν πρέπει να βυθίσουμε τον ένοχο στο ίδιο σκοτάδι, μολονότι θα ήταν δίκαιο να υποστεί και αυτός το ίδιο κακό, αλλά να καθοριστεί η ανταπόδοση της πράξης με τέτοιον τρόπο, ώστε και ο δράστης να φέρει τα σημάδια της τιμωρίας και το θύμα μέσα στην τόση δυστυχία του και στο βαθύ σκοτάδι να έχει κάποια παρηγοριά από τον μόχθο εκείνου που τον τύφλωσε. Αλλά μολονότι εκδόθηκε αυτή η απόφαση, δεν είχα την πρόθεση, όπως είπα, να τη μετατρέψω σε νομοθέτημα. Ωστόσο, αυτός που μας καθοδηγεί προς τα θεία [: ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως] — και πώς θα ήταν δυνατόν να απορρίψω το αίτημά του; — ζητά να μεταβληθεί σε νόμο η παραπάνω κρίση, επειδή χαρακτηρίζεται από ανθρωπιά, ώστε από τώρα και στο εξής, αν ήθελε συμ-

βεί κάποτε παρόμοιο περιστατικό, να κριθεί κατά τον ίδιο τρόπο και να επιβληθεί η ίδια ποινή, όπως και στον δράστη της παρούσας υποθέσεως. Πειθόμαστε λοιπόν από αυτή την παρότρυνση και εκδίδουμε τον νόμο.

Επομένως, αν κάποιος [με πρόθεση] στερήσει ποτέ σε άλλον τα μάτια του, εφόσον πρόκειται για το ένα μόνο, διατάσσουμε να χάνει και αυτός το μάτι του, υφιστάμενος την ίδια απώλεια. Αν όμως τα κακοποιά χέρια του στραφούν εναντίον και των δύο ματιών του άλλου, σε αυτή την περίπτωση η ισότητα της συμφοράς δεν ωφελεί το θύμα — γιατί ποιο είναι το κέρδος αυτού που ζει μέσα στο σκοτάδι, αν και κάποιος άλλος βυθιστεί στο ίδιο σκοτάδι; —, αλλά και σε αυτόν που θα υποστεί την τιμωρία θα γίνει, έστω και δικαίως, ο βίος αβίωτος. Ενόψει αυτού λοιπόν αποφασίζουμε να επιβάλλεται η κύρωση όχι με βάση την αρχή της ισότητας, αλλά διαφορετικά, ώστε και ο εγκληματίας να τιμωρηθεί και να υπάρξει κάποια ωφέλεια γι' αυτόν που ακρωτηριάστηκε από την εγκληματική πράξη. Θεσπίζουμε λοιπόν τα εξής. Αυτός που προκάλεσε σε άλλον την απώλεια και των δύο οφθαλμών να στερηθεί και αυτός το ένα του μάτι, για να φέρει το σημάδι του κακουργήματός του. Επειδή δε θα έπρεπε να ακρωτηριαστεί και το ασεβές χέρι του, αντί για την απώλεια του χεριού να του αφαιρούνται τα $^{2}/_{3}$ της περιουσίας του και να τα λαμβάνει ως αποζημίωση αυτός, τον οποίο εκείνος τύφλωσε. Έτσι, για αντιστάθμισμα μιας ζωής μέσα στο σκοτάδι, θα λάβει ο ένας ως μικρή ανακούφιση για τη συμφορά του ένα εισόδημα για την επιβίωσή του και ο άλλος, όπως ειπώθηκε, θα υποστεί ως συνέπεια της μοχθηρίας του την απώλεια του ενός ματιού και την αφαίρεση της περιουσίας του, αντί για ακρωτηριασμό του χεριού του. Αυτή θα είναι η κύρωση, εφόσον ο δράστης είναι εύπορος. Αν όμως, όπως μπορεί να τύχει, είναι φτωχός και ζει μια ζωή με στερήσεις, χωρίς τη δυνατότητα να δώσει κάποιο αντάλλαγμα σε αυτόν που έριξε στη δυστυχία με τη βίαιη πράξη του, τότε να γίνει και αυτός κοινωνός και συμμέτοχος στην ίδια συμφορά και να περάσει τη ζωή του στο σκοτάδι, αφού του αφαιρεθούν και τα δύο μάτια. Σε περίπτωση δε που κάποιοι βοήθησαν τον εγκληματία στην πράξη του, αν μεν υπήρξαν συναυτουργοί, έχοντας συμπράξει στην εξόρυξη των οφθαλμών, να τιμωρηθούν και αυτοί κατά παρόμοιο τρόπο. Αν όμως υπήρξαν απλοί συνεργοί στο έγκλημα, χωρίς να πλησιάσουν τα χέρια τους στα μάτια του θύματος, ορίζουμε ως ποινή μαστίγωση και κούρεμα, καθώς και αφαίρεση του ενός τρίτου της περιουσίας τους. Όσο

δε για τους κυρίως αυτουργούς της τυφλώσεως, αυτοί να υποβληθούν στις παραπάνω ποινές.

Νεαρά 93

Ο ίδιος αυτοκράτωρ προς τον ίδιο Στυλιανό.

Στα όσα όρισαν οι παλαιοί νομοθέτες σχετικά με τη μνηστεία δεν ξέρω γιατί δεν εκφράστηκαν με ακρίβεια, είτε επειδή δεν θέλησαν να περιλάβουν στους λόγους λύσεως της μνηστείας και αυτόν που πρόκειται να θεσπίσουμε, είτε επειδή δεν είχαν εμφανιστεί τέτοια περιστατικά, όπως αυτά που τώρα αναφάνηκαν και επιβάλλουν την έκδοση νόμου. Γι' αυτό εμείς, συμπληρώνοντας το σχετικό κενό, αποκαθιστούμε την ακρίβεια και στα θέματα της μνηστείας. Η μεν παλαιά διάταξη [: *Πανδέκτης* 23.1.8· *Ιουστινιάνειος Κώδικας* 5.1.5] λύει τη μνηστεία για διάφορους λόγους — εννοώ τη διαφορά του θρησκεύματος, αν το λογικό έχει διαταραχθεί λόγω ψυχικής νόσου, ακόμη δε και για κάποιους άλλους· οποιονδήποτε από αυτούς τους λόγους αν επικαλεσθεί ένας από τους δύο μνηστευμένους, επιβάλλει [η διάταξη] τη ρήξη της ενώσεως· αυτή η περίπτωση, όμως, που κρίναμε ότι έπρεπε να αντιμετωπίσουμε δεν είχε περιληφθεί στα άξια προσοχής θέματα, είτε επειδή δεν είχε εκείνη την εποχή — όπως είπαμε — παρουσιαστεί, είτε γιατί δεν είχαν σκεφθεί ότι μπορεί κάποτε να συμβεί, είτε για κάποιον άλλο λόγο. Πρόκειται δε για το εξής: αποδεικνύεται ότι η μνηστή, μολονότι υποκρίνεται την παρθένο, έχει δεχθεί από κρυφή σχέση το σπέρμα άλλου άνδρα μετά τη σύναψη της μνηστείας.

Αυτή είναι η περίπτωση που οι αρχαίοι νόμοι δεν είχαν προβλέψει, αλλά εμείς συμπληρώνοντας το κενό αποφασίζουμε να χωρίζονται εκείνοι που τους ένωσε μία μνηστεία απλώς φαινομενική, ανύπαρκτη δε στην πραγματικότητα, όχι μόνο λόγω των διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων ή της διασαλεύσεως του λογικού

Νεαρά 105

Περί του άρχοντος που συλλαμβάνεται να κλέβει δημόσια πράγματα.

Καλώς θεσπίζουν οι νόμοι κυρώσεις και ποινές, επειδή αυτό αποκαθιστά την τάξη και σε όσους ρέπουν προς την κακία αναστέλλει, έστω και παρά τη θέλησή τους, την τάση για φαύλες πράξεις. Καλώς όμως [έχει το πράγμα], όταν η τιμωρία διατηρεί τη φιλανθρωπία που αρμόζει στους νόμους και δεν φαίνεται να απομακρύνεται από αυτήν, ούτε επιδεικνύει την πιο σκληρή διάθεση με το πρόσχημα να συνετίσει. Επειδή και ο πατέρας, ενόσω μεν τιμωρεί με σπλαχνικό τρόπο το παιδί που έφταιξε, είναι αξιέπαινος τόσο για την προνοητικότητά του όσο και για την τιμωρία, όταν όμως, αποβάλλοντας τα πατρικά αισθήματα, τιμωρεί το παιδί όχι με το μέτρο της πατρικής φιλευσπλαχνίας, αλλά με τον πιο σκληρό τρόπο, δεν διορθώνει πατρικά και κανείς δεν θα βρεθεί να εγκρίνει τη σκληρότητά του. Αν λοιπόν οι νόμοι είναι στ' αλήθεια πατέρες — και είναι πράγματι — έπεται ότι πρέπει αυτοί να καθορίζουν τις ποινές κατά λόγον των παραπτωμάτων και να μην επιβαρύνουν με βαναυσότητα την τιμωρία πέρα από όσο επιτρέπει η βαρύτητα της πράξης. Πού βρίσκεται δε ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του νόμου, πού είναι η προσδοκώμενη ίαση, όταν τιμωρείται με θανατική ποινή κάποιος που δεν έχει αποδειχθεί υπαίτιος για τον θάνατο άλλου; Και όσοι μεν υπηρετούν την ιατρική δεν λαμβάνουν από σκαιότητα την απόφαση να προβούν σε ακρωτηριασμό των μελών [του σώματος], ο δε νόμος που επαγγέλλεται αισθήματα συμπάθειας ασυγκρίτως μεγαλύτερα από την ιατρική — αυτή μεν έχει ως σκοπό να θεραπεύει τα σώματα, ενώ οι νόμοι παρέχουν τις ευεργεσίες τους τόσο στις ψυχές όσο και στα σώματα — θα επιδείξει τόση ωμότητα απέναντι σε αυτούς που προτίθεται να θεραπεύσει;

Με αυτά τα δεδομένα έκρινε καλό η αυτοκρατορική μας εξουσία να παύσει να βρίσκεται μεταξύ των διατάξεων που έχουν νόμιμο κύρος, να μην ισχύει παντελώς και να απορριφθεί ως ξένος προς το πολίτευμα και άχρηστος, επειδή διακρίνεται από πνεύμα αφιλάνθρωπο και αντίθετο προς τη νομική σκέψη, ο νόμος [: *Ιουστινιάνειος Κώδικας* 9.28.1] που επιβάλλει θανατική ποινή κατά του άρχοντα, ο οποίος θα αποδειχθεί ένοχος κλοπής πραγμάτων

του δημοσίου, όχι δε μόνο κατ' αυτού, αλλά και όσων συνέπραξαν μαζί του. Η ποινή δε αυτών των αρχόντων που διώκονται για κλοπή σε βάρος του δημοσίου να είναι εφεξής η έκπτωση από το λειτούργημά τους και η καταβολή του διπλάσιου της αξίας των πραγμάτων που αφαίρεσαν· όσο για τους συνεργούς τους, αν μεν είναι εύποροι να υποστούν την ίδια ποινή, αν δε άποροι, να μαστιγωθούν και να εξοριστούν μετά από ατιμωτικό κούρεμα.

Νεαρά 106

Οι άπορες γυναίκες,
που δεν εισέφεραν προίκα,
θα λαμβάνουν μερίδιο τέκνου.

Κρίνουμε καλό να επαναφέρουμε στην προσήκουσα τάξη, εκδίδοντας σχετικό νόμο, μία κατάσταση που φαίνεται κάπως παράλογη και όχι σύμφωνη με το δίκαιο. Ιδού περί τίνος πρόκειται. Συχνά, γυναίκες μη εύπορες χωρίς περιουσιακά στοιχεία παντρεύονται, όπως είναι φυσικό, πλούσιους άνδρες. Αυτές οι γυναίκες, αν φύγουν οι άνδρες τους από αυτή τη ζωή, λαμβάνουν το μερίδιο που τους ανήκει από την περιουσία του τελευταίου — τους αντιστοιχεί δε σε περίπτωση τεσσάρων μεν παιδιών μέρος [της περιουσίας] που δηλώνεται με τον ίδιο αριθμό, περισσότερων δε [παιδιών] το [κληρονομικό] μερίδιο ενός μόνο παιδιού — χωρίς χρονικά απεριόριστη εξουσία ή το δικαίωμα να διαθέτουν αυτό το μερίδιο εγκύρως με διάταξη [τελευταίας βουλήσεως], αλλά με μόνη τη χρήση ενόσω ζουν για να πορίζονται από αυτό τις δαπάνες της διαβιώσεώς τους. Μετά δε τον θάνατο της γυναίκας η κυριότητα του μεριδίου περιέρχεται στα τέκνα και δεν της επιτρέπεται να εξαντλήσει τη χρήση αυτών των πραγμάτων ως δικών της, εκτός αν είναι άτεκνη, οπότε μέσω αυτής της δυστυχίας θα ευτυχήσει να αποκτήσει την κυριότητα των πραγμάτων. Ώστε δεν γνωρίζω τι από τα δύο θα συμβεί, θα εύχεται η γυναίκα να δει τον καρπό των σπλάχνων της ή θα απεύχεται κάτι τέτοιο για να αποκτήσει την κυριότητα του εν λόγω μεριδίου.

Επανορθώνοντας αυτό το άτοπο, η Μεγαλειότητά μας ορίζει να έχει η γυναίκα την αμετάκλητη κυριότητα αυτού του μεριδίου και να το διαθέτει κατά βούληση, χωρίς να οφείλει τίποτε άλλο στα παιδιά της πέραν του ποσοστού που τους ανήκει σύμφωνα με τον